

František Novosád: *Osud a vol'ba. Max Weber o modernej spoločnosti*

Bratislava, IRIS 2016, 188 s.

V roku 2016 bola filozofická obec obdarovaná ďalšou monografiou, ktorá vyšla z pera profesora Františka Novosáda, známeho slovenského filozofa, prekladateľa, a do roku 2006 hlavného redaktora slovenského filozofického časopisu *Filozofia*. František Novosád sa špecializuje na dejiny filozofie 19. a 20. stor. a na výskum v oblasti politickej a sociálnej filozofie. Možno konštatovať, že väčšinu svojich prác sústredil na nemecké myslenie druhej polovice 19. a začiatku 20. storočia. Je preto viac menej pochopiteľné, že sa aj vo svojej vedeckej činnosti zameriava na problematiku fenoménu modernej spoločnosti a jej fungovania, že je motivovaný detegovať hlavné princípy organizácie života spoločnosti a že východiskové stimuly hľadá u nemeckých mysliteľov. A preto ani nijako neprekvapí, že v rámci svojho súčasného vedeckého projektu *Fenomén kultúry vo filozofickej reflexii* (VEGA č. 2/0017/16) siahol po novej interpretácii klasického majstra myslenia, jedného z najvýznamnejších tvorcov sociológie Maxa Webera (1864 – 1920).

Vo svojej novej knihe *Osud a vol'ba. Max Weber o modernej spoločnosti* sa pokúsil nanovo prejsť kľúčové weberovské témy. A ako výstižne píše Miloslav Petrusek vo svojej recenzii, Novosád „ukázal všetky centrálné weberovské témy s tým, že ich väčšinou celkom prirodzene nechal vyznieť vo filozofickej tónine“ (zadná strana obálky).

Kniha je rozdelená do deviatich kapitol. Prvá kapitola (s. 11 – 18) čitateľa oboznamuje s dobou, v ktorej Weber žil a s jeho dielom, ktoré je zamerané na históriu, ekonómiu, politiku, vedu, právo, štátovedu atď., pričom reflektovanie kauzálnych súvislostí a interdisciplinárny prístup sú základnými charakteristikami jeho myslenia. Novosád delí jeho tvorbu do troch skupín. Do prvej zaraďuje metodologické a teoretické reflexie Webera, do druhej jeho úvahy o genéze modernej spoločnosti a o genéze novovekého kapitalizmu a napokon do tretej skupiny patria štúdie o sociológii svetových náboženstiev. Autor vyslovuje presvedčenie, s ktorým treba súhlasiť, a to, že „keď chceme pochopiť vývoj modernej spoločnosti a vnútornú „logiku“ súčasného myslenia o spoločnosti a dejinách, tak sa nezaobídeme bez poznania weberovského diela, jeho rozličných aspektov: metodologických, teoretických i svetonázorových“ (s. 17).

Druhá kapitola (s. 19 – 46) nesie názov Rámce možností. Otázka zameraná na to, čo je sociálna skúsenosť, ktorá je reflektovaná vo vzťahoch spolupráce, konfliktu a ľahostajnosti, privádza čitateľa k úvahám o statuse vied o spoločnosti a načrtáva zamyslenie sa nad povahou a predmetom humanitných vied. Náčrt filozofických sporov o predmet či sporov o paradigmatu vedie k reflexii o sociálnom konaní, čo je terminus technicus Maxa Webera. „Konanie“, ktoré odkazuje na „in-

dividualistickú metódu“ vedie autora k otázke statusu sociológie ako možnosti koordinujúcej disciplíny, pričom ju analyzuje z pohľadu evolucionizmu.

Tretia kapitola (s. 47 – 65) nesie prítlačlivý názov *Veda ako reglementácia myslenia*. Autor pozýva k úvahe nad zmenou *epistémy*, zmenou základnej mriežky, prostredníctvom ktorej hľadáme na skutočnosť a konštatuje, že sa ustanovil *nový typ poznania*, odlišný od filozofie ako aj od prírodných vied. Od neurčitosti humanitných vied, ktorá vyplýva z ich povahy, sa autor sústreďuje na rozpad veľkých systémov, reflektuje pozitivizmus, hermeneutiku a transcendentalizmus ako tri metodologické typy zdôvodňovania osobitosti vedy o spoločnosti. Pozornosť venuje poznávaniu individuálnych konštelácií a ich prírodných väzieb, čo je podľa Webera základným cieľom sociálnych vied. V kapitole nechýba reflexia klasických Weberových tém o ideálnom type v konotácii s Marxom či témy chápania, vysvetľovania a nakoniec fenoménu vedy, ktorá je pre Webera „istou formou *askézy*, spôsobom udržiavania odstupe od spontaneity života“ (s. 65).

Štvrtá kapitola (s. 67 – 81) je pozvaním k reflexii nad racionalizáciou a jej paradoxmi. Racionalizácia je centrálnym bodom Weberovej „vízie dejín“. Autor nastoľuje myšlienku straty a *zbavovania* čara, ktoré podľa Webera majú neblahé následky na celkovú orientáciu človeka a menia celú štruktúru svetonázorového vedomia. V racionalizácii sa jemne nastoľuje konfrontácia s kapitalizmom a socializmom. Zaujímavým je polohovanie myšlienok Webera a Foucaulta a ich chápanie modernity, čo asi nevyhnutne autora viedlo k tomu, aby načrtnol tému dejinosti spojenú s odlišnosťou civilizácií a kultúr.

Zatiaľ čo štvrtá kapitola načrtla základné myšlienky kapitalizmu, piata kapitola (s. 83 – 107) je priamo v centre tejto problematiky. Weber by bez diela *Protestantská etika a duch kapitalizmu* nebol Weberom, akým sa zapísal do dejín myslenia. Jeho dielo je prítlačlivé dodnes a rovnako prítlačlivý je aj text F. Novosáda. Genealógia kapitalizmu je vlastne objavovaním logiky reglementácie života. Kapitalizmus ako konfiguráciu konaní, ako formu konania či ako výsledok stretnutia sa rozličných foriem racionalizácie Weber interpretuje ako obraz modernej spoločnosti. Osobitosťou textu je to, že Novosád opäť konfrontuje myšlienky Webera s myšlienkami Marxa a táto polarizácia či skôr polemika je nálezitá.

Šiesta kapitola (s. 109 – 129) vychádza z názoru, že dielo Maxa Webera „je orientované *jedným* základným problémom, a to problémom *povahy modernity*“ (s. 109). Predmetom tejto kapitoly sa teda pochopiteľne stávajú témy ako charakteristika modernity, charakteristika jej základnej črty, t. j. racionalizácie a z toho plynúce úvahy zamerané na racionalizované právo a štát alebo na dilemy racionalizovaného života. Tu sa autor usiluje formulovať Weberov kľúčový problém v dvoch základných podobách: „Ako je možný život zoči-voči rozdielnym a často nezlučiteľným životným poriadkom a ako sa to vlastne stalo, že človek sa dostal do konfrontácie so vzájomne sa vylučujúcimi životnými poriadkami?“ (s. 119). Odvolávajú sa na B. Pascala, D. Huma, G. Leibniza, H. Rickera, G. Simmela, E.

Cassirera či F. Nietzscheho dáva Novosád textu pravý filozofický kolorit. Nebudeme sa mýliť, ak budeme s autorom súhlasiť v tom, že žijeme „v epoche *hodnotového* polyteizmu, a každý z nás sa sám musí rozhodnúť, čo je pre neho ‚diablom‘ a čo ‚bohom‘“ (s. 124). Tu sa však nerieši polyteizmus náboženstva, ale polyteizmus vedy. Otázka statusu vedy, otázka sebakritiky, a teda otázka sebakritickej vedy uvoľňuje pohľad na priestor voľby. Problematickosť moderny sa teda otvorila ako tajomná skrinka plná byrokratických aparátov, a preto sa ako potrebné javí „načrtnúť čo i len trochu podrobnejšiu typológiu ciest, ktorými si moderný človek ‚vyjednáva‘ svoju identitu v sporoch medzi vzájomne si konkurujúcimi a vzájomne sa vylučujúcimi životnými poriadkami“ (s. 128).

Ak chceme reinterpretovať Webera v súvislosti s modernou spoločnosťou, rozhodne nemôžeme obísť jeho úvahy o politike. Toto je predmetom siedmej kapitoly (s. 131 – 156). Autor súhrne predkladá dve dimenzie weberových úvah o politike. Týkajú sa tak teoretického skúmania modernej spoločnosti, teda ide o *opis štruktúr politična*, no zároveň ide o úvahy, ktoré sledujú výsostne praktický motív. Weberovi išlo o *nemecký kontext* a o reflexiu *politickéj modernizácie*. Aj tu Novosád správne uchoпил Webera ako skvelého sociológa náboženstva a politiky. Témy zamerané na okruhy legitimacy, konkrétne jej zdrojov a sily prirodzene autora vedú k sociológii panstva, k úvahám o moci, k jeho slávnym charizmám moci či k úvahám o praktickej dobovej politike, teda to, čo sa robí „dole“. Legitímnosť, vodcovstvo, mocenský aparát, politická elita, demagógie a pod., to všetko je reflektované s náležitým odstupom a erudovanosťou.

V predposlednej ôsmej kapitole (s. 157 – 174) autor zdarne pokračuje v interpretácii politických kategórií, najmä kategórie charizmy. Z nie celkom úplnej, ale zato pre danú súvislosť dostačujúcej teologickej interpretácie charizmy (autor charizmu interpretuje z hľadiska morálnej teológie, avšak nevenuje sa charizme z pohľadu pastorálnej teológie, čo je pre Weberov kontext kľúčové) vstupuje do krátkeho náčrtu diskurzu teológie a sociológie a následne v úvahe vyústi priamo v politickej sociológii. Je namieste otázka statusu charizmy a samozrejme jej povahy. Takisto artikulácia moci a charizmy má v autorových úvahách svoje miesto. V slovenskej spisbe je potreba tak teoretickej ako aj praktickej reflexie tejto artikulácie, a preto treba tento autorov vklad len privítať.

V poslednej, deviatej kapitole (s. 175 – 184) sa autor zameriava na recepciu diela Maxa Webera na Slovensku. Monitoruje a sumarizuje rôzne preklady a vydania a dáva ich do historického kontextu. Doba bývalého Československa a doba normalizácie určitým spôsobom poznačili recepciu Webera a autor je profesionálne v obraze. Správne si kladie aj otázku, prečo sú ohlasy pred rokom 1989 ako aj po ňom na Webera skromnejšie. Odpoveď je hodná mysliteľa, ktorý sa vyzná nielen vo filozofii a sociológii, ale aj v intelektuálnej mentalite súčasných slovenských akademikov, filozofov a sociológov. Aj z tohto dôvodu sa oplatí knihu si prečítať.

V závere možno konštatovať, že kniha je veľmi dobrou sondou a takisto súborom fragmentálnych úvah do klasických weberovských tém, ktoré tvoria jeden

celok. Kniha je tematicky veľmi dobre komponovaná, aj keď tlačiarenský škriatok aj tu urobil svoje dielo. Najviac je tým postihnutá siedma kapitola, v ktorej sa obsah na s. 6 nie celkom zhoduje so samotným obsahom v knihe. Celkovo však ide o knihu, ktorá rozhodne obohatí každú intelektuálnu knižnicu.

Tomáš Pružinec

Literatúra

NOVOSÁD, F. (2016) *Osud a voľba. Max Weber o modernej spoločnosti*. Bratislava: IRIS.

Doc. PhDr. ThDr. Tomáš Pružinec, PhD.

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Filozofická fakulta

Katedra filozofie

Hodžova 1

949 01 Nitra

Slovenská republika

tpruzinec@ukf.sk

Zlatica Plašienková (ed.): *Bioetické výzvy a súčasnosť*

Bratislava, Stimul 2015, 287 s.

Súčasná bioetická problematika spojená s rýchlym rozvojom biotechnológií, biomedicínskeho a enviromedicínskeho výskumu, genetického inžinierstva a nanotechnológií, je charakterizovaná nielen interdisciplinárťou, ale aj názorovou a metodologickou pluralitou. V minulom roku vyšla v univerzitnom vydavateľstve Stimul publikácia s názvom *Bioetické výzvy a súčasnosť*, ktorá je výstupom vedecko-výskumnej aktivity *2.7 Spoločenské výzvy pre 21. storočie – bioetické výzvy v kultúrnom rámci*¹. Recenzovaná publikácia je zborníkom obsahujúcim 24 odborných štúdií od 27 autorov a autoriek. Príspevky v tejto publikácii sú rozdelené do štyroch tematických celkov, čím sa zvyšuje zrozumiteľnosť a prehľadnosť celého diela. Bioetická problematika je nazeraná z rôznych uhlov pohľadu, a to práve podľa odborného zamerania autorov. Otázky ohľadne moderných trendov, ktorými

¹ Aktivita je súčasťou OP Výskum a vývoj pre dopytovo-orientovaný projekt: Univerzitný vedecký park Univerzity Komenského v Bratislave, ITMS 26240220086, ktorý je spolufinancovaný zo zdrojov Európskeho fondu regionálneho rozvoja.